

FIGYELŐ

Megemlékezések a 175 éves Akadémiai Könyvtárról. A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása, gróf Széchenyi Istvánnak a pozsonyi diétán 1825. november 3-án tett bejelentése után néhány hónappal, 1826. március 17-én gróf Teleki József felajánlotta harmincezer kötetes családi könyvtárát a Tudós Társaság céljára, és egyúttal „a haza összes polgárának hasznára.” Ezzel létrejött az Akadémia első intézménye, az Akadémia Könyvtára. Állománya a későbbiekben is gazdag adományokkal – és egyszerű emberek hozzájárulásával –, valamint vásárlások útján gyarapodott. 1844-től, a megfelelő elhelyezéssel vált a könyv- és kéziratanyag igazán hozzáférhetővé. A Könyvtár történetével, gyűjteményeivel, működésével nem kívánok itt foglalkozni, hiszen ezt bőségesen tárgyalja a korábbi irodalom és a Könyvtár kiadványai és nyomtatott katalógusai.

A 175 éves évfordulóra az Akadémia Könyvtára tanulmánykötetet jelentetett meg (*Örökségünk, élő múltunk*), amelyben a tizennégy dolgozat szerzői bemutatják a Könyvtár egyes gyűjteményeit. A kötet ismertetésére a *Magyar Könyvszemlé*ben kerül majd sor. Az alábbiakban a jubileummal kapcsolatos eseményekről számolok be röviden.

Az ünnepi megemlékezést 2001. március 19-én, az MTA Székházának nagytermében, Domsa Károlyné főigazgató-helyettes, a Könyvtár vezetője nyitotta meg, említve, hogy e nap az alapító Teleki József nevenapja. Köszöntötte a vendégeket – köztük Teleki Gábort, a család egyik leszármazottját –, a résztvevőket és az előadókat, és megköszönte a Könyvtár munkatársainak az ünnepet előkészítő munkáját és a támogatók segítségét.

Mácsai Pál színművész a töprengő és tépelődő Vörösmartyt idézte elének a „Gondolatok a könyvtárban” újszerű tolmácsolásával.

Rockenbauer Zoltán, a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere, aki hosszú időn át a Könyvtár beiratkozott olvasója volt, ünnepi beszédében utalt Teleki József történelmi munkásságára, Babbitot és Máraít idézte a tudománynak és vele a nemzet önmegismerésének, az igazsággal való szembenézésének létfontosságáról. Ezt a könyvtárat azért alapították, hogy szolgálja az embert, a szellemet, a tudományt, az ország jövőjét. Komoly kihívás itt a nagy elődök nyomában könyvtárosnak, kutatónak, olvasónak lenni.

Glatz Ferenc akadémikus, az MTA elnöke elmondta, hogy olvasóként és kutatóként maga is sokat köszönhet a Könyvtárnak. Ünnepeljük azt, hogy a magyar társadalomban voltak olyanok, akik áldoztak vagyonukból és energiájukból könyvtárak, művészeti gyűjtemények létrehozására és fenntartására. Napjainkban a szabadabbá váló gazdaság és a gyorsan fejlődő technika aggályokat kelt bennünk a jövőt illetően. A piac a kultúrát, az oktatást nem fogja eltartani. Nagyobb figyelmet kell fordítani az emberiség művelődési viszonyai, a kultúrát hagyományozó eszközök és intézmények történetének kutatására. A nemzeti műveltség, különösen a kisnyelvi kultúrák megőrzésének intézményeit kiemelten kell támogatni. A könyvtárnak is változnia kell, munkájában használnia, s az olvasóknak nyújtania kell – a hagyományos anyagok mellett – az új technikát. Ebben az Akadémia Könyvtára is szerepet vállalt. Köszönet illeti azokat a – sokszor névtelenségben maradt – könyvtárosokat, a most itt ünneplő kollégákat és kolléganőket és a már eltávozotta-

kat, akik a könyveket és a hagyatékot rendezték, katalogizálták, megőrizték, és a Könyvtár mai nehéz körülményei között is ezeket a kincseket rendelkezésünkre bocsátják.

Jakó Zsigmond történészprofesszor (Kolozsvár), az MTA tiszteleti tagja, köszöntőjében a magyar tudományosság egységéről beszélt. Ez ünnepi alkalomból emlékezünk meg arról, az utánunk jövők okulására is, hogy a kisebbségi sorsra kárhóztatott magyar tudományosság a közel-múlt zord idők aligha vészeltette volna át az anyaország tudományos munkásainak és intézményeinek, köztük az Országos Széchényi Könyvtárnak és az Akadémia Könyvtárának előbb spon-tán és egyéni, majd szervezeten folyó tövölges szolidaritása nélkül. A rendszerváltozás ezért ott élő, bár egyszemélyes és elszigetelt tudományos műhelyeket találhatott. A határokon túli magyar tudományosság alapvető kérdéseiben végre a Magyar Tudományos Akadémia válhatott kezdeményezővé. Létrehozták az Akadémia külső tagja intézményét, a Magyar Tudományosság Külföldön nevű bizottságot, és számbavették az egész világban szétszóródott magyar kutatói potenciált. Az Erdélyi Múzeum Egyesület egykori tudományos műhelyeinek pótlására létrejöttek egy kutatóintézet alapelvei. A Sapientia Alapítvány pedig az erdélyi magyar magánegyetem megalapításán fáradozik. – Ismerjük fel, hogy a kisebbségi nemzetrészek tudományos életének megújítása, modernizálása nem érzelmi és emberiességi kérdés, hanem kölcsönös érdek. A hazai tudományosság sem nélkülözheti a szomszédos országokban és a világ távolabbi részein élő magyar kutatók munkáját, anyag-, hely- és nyelvismeretét. Legelső feladataink megoldásában: a kutatók fiatal nemzedékének felnevelésében és a folyamatos kapcsolatok kiépítésében élnünk kell az országaink helyzete, az európai integráció, valamint az új információs technika kínálta lehetőségekkel. (Az előadás szövege megjelent a Magyar Tudomány 2001. 6. sz.-ban.)

Zalainé dr. Kovács Éva, a Szent István Egyetem Könyvtárának főigazgatója, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke, a könyvtáros társadalom nevében köszöntötte a jubiláló Könyvtárat. Ezután az Akadémia Könyvtárához kapcsolódó két előadás következett.

Robert J.W. Evans, FBA, történészprofesszor (Oxford), az MTA tiszteleti tagja, magyar nyelvű előadásában Teleki Józsefről szólt, és a Magyar Tudós Társaságot és 1826-ban alapított könyvtárat vizsgálta, összehasonlítva az európai akadémiaikkal, alapításuk körülményeivel, jellegükkel, könyvtárakkal. A Tudós Társaság egyik fő célja kezdettől fogva a magyar nyelv és irodalom ápolása. A könyvtárat alapító Teleki József és apja, Teleki László nyelvművelő tevékenysége ismert volt. Teleki József nagy történeti munkája is (*A Hunyadiak kora Magyarországon*) hazafias ihletésű. A család könyvtára mégis négyötödében külföldi anyag például német és protestáns területekről, szemben Széchényi Ferenc – azaz a Nemzeti Múzeum – gyűjteményének jóval kisebb, de főleg magyar vonatkozású könyvanyagával. A Telekiek harmincezer kötetnyi könyve és kézírata viszonylag nagy gyűjteménynek számított, amelyet az alapítólevél rendelkezéseinek megfelelően külön kellett kezelni, és nyilvános könyvtárként működtetni. – Az előadást teljes egészében közli majd a *Magyar Tudomány*, s ez mentesít attól, hogy itt bővebben ismeressem.

Rozsondai Marianne, az MTA Könyvtára Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye vezetője, „A könyvkötések mint a könyvtár előtörténetének tanúi” című előadásában bemutatta, hogy a 175 éves Könyvtár anyaga, kezdve a 11. századból való, beneventán írású *Horariummal*, egy évezredet fog át, a könyvek eredetét tekintve pedig képviseli szinte egész Európát. A könyvet a 19. század derekáig a tulajdonosa köttette be, ezért az eredeti könyvkötés, amennyiben fennmaradt, – a bejegyzések mellett – a könyv használójához, olvasójához vezet el. A példák és a vetített képek segítségével végigkísérhettük, a Könyvtár állományában a gótikától a klasszicizmusig, a könyvkötés stílusorszakait, amelyek némi késéssel követik a képzőművészet korszakait. Láttunk magyarországi, erdélyi, itáliai, német, spanyol, francia, németalföldi és angol eredetű köteteket, találkoztunk neves tulajdonosokkal, mint Mátyás király, Anton Fugger, Apafi Mihály erdélyi fejedelem, a Teleki család tagjai és Széchényi István.

Az ünnepi ülés zárásaként a Sándor Vonósnégyes előadta Joseph Haydn *B-dúr (Napfelkelte)* vonósnégyesének két utolsó tételét. – Az évfordulóra az Akadémia Könyvtára Szirákon, a Teleki család kriptáján márvány emléktáblát helyeztet el, amelynek avatásán, 2001. március 20-án, Meskó Attila akadémikus, az MTA főtítkárhelyettese mondott beszédet.

Március 22-én Ecsedy István, a NKÖM helyettes államtitkára nyitotta meg a „Könyvek, levelek, ritkaságok” című kamarakiállítását a különgyűjtemények újabb szerzeményeiből. A vásárlásokat, illetve a restaurálást a NKÖM és a Nemzeti Kulturális Alap támogatása és a jövedelemadó felajánlott 1 %-a tette lehetővé, és a gyarapodáshoz ajándékozás is hozzájárult. Néhány példa a Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye anyagából: Vörösmarty, Toldy Ferenc, Bartók, Kosztolányi, Füst Milán, Teleki Pál levelei, Németh László, Vas István, Pilinszky verskézirata, Egry József, Ferenczy Béni, Bernáth Aurél, Kós Károly levelei és néhány rajza, vázlata, egy 15. századi, pergamenre írt és díszített *Breviarium Romanum*, Horatius összes műveinek 1492-es velencei kiadása, Arisztotelész 1560-ból Anton Fugger superexlibrisével, Szophoklész hét tragédiája Henri Etienne kommentárjaival és kiadásában 1568-ból, Derecskei Pál leideni teológiai tézisei 1681-ből, amelyek negyedik füzeté eddig ismeretlen és unikum, valamint a nemrég restaurált négy 18. századi selyemtérkép; a Keleti Gyűjteményből: tibeti kézirat, fanyomat és nyomódúc, darabok a *Narhang Kanjur* száz kötetéből, Stein Aurél fényképfelvételei, selyem templomi zászlók és kéziratok Tun Huangból. – A kiállítás sajnos csak március 30-ig volt látható, a Könyvtár Vasarely-termében.

A jubileumi eseménysorozathoz kapcsolható az Internet Fiestán március 2-án elhangzott előadás is, Rozsondai Marianne „Az Akadémia Könyvtára Waldstein-gyűjteménye, Thomas Ender akvarelljei a világhálón.” Erről a gyűjteményről és feldolgozásáról már korábban beszámoltunk (MKsz 2000. 3. sz.).

ROZSONDAI BÉLA

Egy európai régi-könyv adatbázis: a HPB (Hand Press Book). 2000. novemberében az Országos Széchényi Könyvtár teljes jogú tagként csatlakozott a Consortium of European Research Libraries (CERL) nevű szervezethez, amelynek célja európai méretű régi-könyv adatbázis létrehozása. Ez az adatbázis a HPB (Hand Press Book) nevet kapta, és jelenleg 870 000 rekordot tartalmaz.

A CERL előtörténetéhez tartozik, hogy 1992-ben több európai tudományos és nemzeti könyvtár kezdeményezésére létrejött a Konzorcium, amelynek fő célkitűzése, hogy a tudományos könyvtárak megosszák egymás között adatforrásaikat és szakértelmüket és ezáltal az európai nyomtatott örökség jobb hozzáférését, hasznosítását és megőrzését biztosítsák. A Konzorcium non-profit társaság, amelyet Nagy-Britanniában jegyeztek be, és az alapszabály értelmében a tagok egyenrangú részesei a társaságnak. Az adatbázis készítését a tagok részéről befizetett éves tagdíj teszi lehetővé. Alapítása óta ugyanazokat az elveket követi, vagyis rögzíti, hogy az általuk létrehozott adatbázis célja, hogy a kutatáshoz segédeszközként szolgáljon és a kutatók számára széles körben számítógépen hozzáférhető legyen. Továbbá, hogy az adatbázis lelőhely megjelöléseket tartalmaz, ezáltal központi katalógusként működik, lehetőséget nyújt a tagok számára az adatok letöltésére katalógus-készítés céljából. A rekordok csere- és kiadási formátuma az UNIMARC, a rendelkezésére bocsájtott fájlok esetében előnyben részesíti az ISBD(A) katalógizálási szabványt, de a már meglévő fájlok esetében elfogad bármilyen más katalógizálási szabványt, akár retrokonverzió akár a könyvek újbóli kézbevétele eredményeképpen készültek.